

CANVI LINGÜÍSTIC I NORMATIVA EN LA CONSTRUCCIÓ DE LA LLENGUA ESTÀNDARD: TRES ESTRUCTURES MORFOSINTÀCTIQUES DEL CATALÀ DE MALLORCA

NICOLAU DOLS

Universitat de les Illes Balears / IEC

n.dols@uib.cat

ORCID: 0000-0002-8652-9313

RESUM

Tres trets (morfo)sintàctics que han tingut històricament vigència en el català de Mallorca pareix que tendeixen a la desaparició. Es tracta de l'ús de *ser* com a auxiliar per a la formació de temps composts, la concordança de participi amb el subjecte i amb l'objecte (més enllà en aquest darrer cas dels pronoms febles de tercera persona), i l'ordre dels pronoms febles acusatiu-datiu quan el d'acusatiu és de tercera persona. En aquest treball volem analitzar la vigència i l'evolució d'aquests usos mitjançant les dades del *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (IEC) i l'evolució del discurs normatiu sobre aquestes tendències a la recerca d'indicis de relacions causa-efecte.

PARAULES CLAU: morfosintaxi, català de Mallorca, canvi lingüístic, normativa, estandardització.

LINGUISTIC CHANGE AND LANGUAGE PRESCRIPTION IN STANDARDISATION: THREE MORPHOSYNTACTIC STRUCTURES OF MAJORCAN CATALAN

ABSTRACT

Three (morpho)syntactic features historically associated with Majorcan Catalan seem to be fading out: *ser* (to be) as an auxiliary verb in compound tenses, the agreement of past participle either with subject or object (beyond, in the latter case, the well-known agreement with third person weak pronouns), and the order accusative-dative in weak pronouns when the accusative is in the third person. In this paper I analyse the vigour and evolution of these usages by taking into account data from the *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (IEC), and the evolution of the prescriptive discourse on these trends in search for indications of cause-effect relationships.

KEYWORDS: morphosyntax, Majorcan Catalan, language change, prescriptive grammar, standardisation.

1. OBJECTE¹

El juny de 1910, al número 6 del tom VI del Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, Alcover signa una ressenya de la *Grammaire catalane-française à l'usage des Français obligés ou curieux de connaître le Catalan*, de Pere Puiggarí, amb un pròleg de Pere Vidal (1910). En aquesta ressenya Alcover es queixa d'un

¹ L'autor agraeix a Joan Soler Bou, cap tècnic de la unitat de corpus de l'Institut d'Estudis Catalans, el seu assessorament en el maneig del CTILC.

comentari del prologuista segons el qual el català de Mallorca i el de València estaven més castellanitzats que no el de Catalunya. Per rebatre-ho, almenys pel que afecta Mallorca, Alcover esmenta la major vigència en català de Mallorca de quatre característiques sintàctiques o morfosintàctiques en comparació amb altres dialectes catalans, i ho fa amb aquestes paraules:

Es evident que a Mallorca conservam millor no sols el vocabulari, sino sobre tot la sintaxis genuinament catalana, de l'edat d'or de la llengua. La concordansa del participi ab el terme d'acció, l'ús de l'aussiliar *esser* en los temps composts de la veu activa dels verbs reflexius i de certs intransitius que denoten moviment local, el terme directe de l'acció sense la preposició *a*, al posar el pronom terme directe de l'acció devant el pronom terme indirecte (*LA TE daré la carta*, en lloc de *TE LA daré*), característiques de la sintaxis catalana en front de la castellana, que's troben dins tots els monuments escrits a Catalunya i reyne de València abans del sigle XVI, han desaparegut casi de tot a n-aquexes regions, mentres que's conserven ben polents a Mallorca, gràcies a Deu. (Alcover 1910: 99)

Pretenem analitzar aquí tres dels quatre punts esmentats per Alcover en el comentari citat: (a) l'ús de *ser* com a verb auxiliar, (b) la concordança de participi i (c) l'ordre dels pronoms febles. Volem analitzar-los des de dos flancs, el del discurs normatiu i el de l'evolució de l'ús amb la intenció de trobar indicis de connexió entre els dos: de quina manera la normativa condiciona el canvi lingüístic i de quina manera la constatació d'uns usos marginals s'arriba a reflectir en la normativa.

2. L'AUXILIAR *SER*

Les de Bernat Obrador (Palma, 1881 - Madrid, 1947) al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906) són remarcables no tant per la concreció de la seva proposta d'ús dels verbs auxiliars *ser* i *haver*, sinó més generalment per la detecció dels problemes d'establiment de la llengua normativa. Obrador ja exposa que és impossible contentar totes les varietats d'una llengua en la redacció d'una gramàtica normativa. Ho fa en resposta a l'esmena a la seva ponència «L'ús dels verbs auxiliars catalans», proposada per Armengol Puig i Sais. Puig volia introduir una excepció aplicable a certs parlars de Catalunya i, en especial, al parlar de l'Empordà. Hi detectava una major tendència a l'ús de *ser*, fins i tot amb verbs transitius. Obrador proposava una regla general que hauria fet d'*haver* el verb auxiliar dels temps composts de verbs transitius, i també dels verbs intransitius «quan el participi sia adjectivació de l'acció o una pura desinència verbal per formar els temps composts» (Obrador 1908: 138). Armengol pretenia adjuntar a la redacció de la regla l'afegit «Mes aquesta última regla presenta numeroses excepcions dignes d'estudi, en el llenguatge parlat d'algunes comarques de Catalunya, particularment del Ampurdà» (Puig i Sais 1908, 136). Amb independència de l'exactitud de l'observació, el que ens interessa és que Obrador invoca els exemples de gramàtiques de llengües explícitament normativitzades per avisar que no es

poden tenir en compte a la «gramàtica general» les especificitats dels dialectes i que «[a]questa mena d'observacions entren dins el camp dels estudis especials dels dialectes. La gramàtica general, les té en compte; però no les formula» (Obrador 1908: 138). Ja és sabut que la proposta va rebre, a més a més, un refinament de la regla fet d'Alcover acceptada pel ponent, i una proposta d'esmena de Fabra, no acceptada (Alcover 1908b: 135). Fabra es refereix a altres llengües romàniques en què l'auxiliar provinent d'ESSE ha cedit davant el provinent d'HABERE i no troba raons per a evitar aquesta tendència amb l'establiment d'una «diferenciació artificiosa» (Fabra 1908: 137-138). Més encara, i en evitació d'aquest perill d'artificiositat, defensa que els escriptors de zones on es manté millor l'ús de *ser* com a auxiliar l'hi puguin emprar, i complementàriament que els de zones on *haver* sigui predominant facin servir *haver* «evitant així un divorci entre'l llenguatge escrit y el parlat» (Fabra 1908: 138). Però qui diu què i on? Obrador ja avança que l'única manera d'establir qui diu («escriu», més aviat) què, on i quan és el recompte d'usos d'un i altre verb:

L'única manera de donar algun valor (y encara seria un valor molt relatiu) a la simple exhibició de testimonis històrics, seria realisar una labor com la realisada p'En Robles Décano ab l'«Ortologia Clàssica de la Lengua Castellana»; vench a dir: analisar escrupulosament un'obra clàssica, o les obres d'un autor o dels principals de cada època; recontar, p. ex. quantes vegades s'hi escau dins l'obra o dins l'autor tal verb ab l'auxiliar haver y quantes ab l'auxiliar ésser; y després d'enllestir aquesta labor senzillament titànica, fer la comparació numèrica, que seria més o manco significativa y convincent per aquells qui admeten la llei de les majories. (Obrador 1908: 131)

A continuació estableix precaucions contra la simple assumpció de les tendències avaluables quantitativament i crida a la defensa del caràcter de la llengua contra una «bàrbara y vergonyant castellanisació» (Obrador 1908: 132). En definitiva, defensa un ús reflexiu de les dades de corpus. La *Gramàtica de la llengua catalana* de Tomàs Forteza (1915, pòstuma),² ja havia establert les tendències d'ús d'un i altre auxiliar, bàsicament la correspondència d'*haver* amb els usos transitius i amb determinats verbs de moviment com *volar*, *caminar*, *córrer* «y algun otro», i amb verbs intransitius que no fossin de moviment (excepte els citats) ni reflexius, recíprocs o pronominals; els altres intransitius, o sia els de moviment, reflexius, recíprocs i pronominals preferirien *ser* (Forteza 1915: 254-255). Una vegada establertes aquestes tendències, explica que els criteris s'acorden amb quatre factors: els usos de les altres llengües romàniques, la lògica, l'ús antic i l'ús actual. Sobre les llengües romàniques diu que l'ús que ell observa s'acorda «en general», i matisa la qualificació («En todas ellas se usa aun actualmente el verbo ESSE como auxiliar menos en la portuguesa y la castellana [...] que sin embargo lo admitían antiguamente», Forteza 1915: 255). Troba arguments a favor de l'adequació de la seva proposta d'acord amb la lògica i la història, i només el suport parcial de l'ús del seu temps:

² Forteza havia mort el 1898.

El pueblo va aficionándose al auxiliar *haver*, si bien usa todavía *esser*, aun en casos que no debiera; en cambio las poblaciones rurales conservan el uso antiguo con una regularidad y pureza proporcionales á su aislamiento y á la distancia de la capital. En Barcelona ha sido todavía mayor la influencia del Castellano y queda completamente desterrado el verbo *esser* como auxiliar activo; però no es esto general a los demás pueblos y provincias, ni data de lejana fecha. Lo mismo podríase decir respecto á Valencia, aunque no con tanta Seguridad, pues allí ha tenido mayor fuerza la influencia castellana. (Forteza 1915: 257)

i a continuació cita testimonis dels tres territoris esmentats, a la manera de qui disposa d'un corpus i el fa servir. És aquesta, precisament, la tècnica que aplica el seu deixeble Antoni M. Alcover quan tracta el mateix tema a les «Qüestions de llengua i literatura catalanes»: per fonamentar les regles de distribució d'*haver* i *ser* (Alcover 1902: 472) (bàsicament la mateixa de Forteza, a qui l'atribueix) posa per davant testimonis escrits del seu temps d'ús de *ser* per a la formació de temps composts i casos de concordança del participi amb el subjecte de verbs composts formats amb el verb *haver* i que l'autor interpreta com a prova de la vigència de l'auxiliar *ser* arraconat suposadament per influència del castellà (Alcover 1902: 471).

Ja hem vist la preferència de Fabra per *haver*, en consonància amb els usos del català central. A la seva *Gramàtica catalana*, de 1912, Fabra lliga l'ús de l'auxiliar *ésser* sobretot a la llengua antiga i, modernament, als dialectes nord-occidentals. Pel que fa a la llengua antiga, explicita la regla de distribució (*ésser* amb molts de verbs intransitius i amb verbs pronominals, amb excepcions, i *haver* amb tots els altres, Fabra 1912: 135-136). La detecció d'excepcions de l'ús de *ser* en català medieval amb participis de verbs que en principi l'admetrien s'afegeix a la constatació de l'oblit de l'ús d'aquest auxiliar per als temps composts en català central just abans d'esmentar la tendència d'alguns escriptors a la recuperació del costum de la llengua antiga, una tendència que Fabra esmenta sense sanció, però que en el conjunt de la seva argumentació s'ha d'entendre com a no recomanat:

Algunos escritores, suponiendo que la adopción de un solo auxiliar (*aver*) para todos los verbos es debida á la influencia del castellano, proponen la reintroducción del auxiliar *ésser*, estableciendo para su empleo reglas más o menos en consonancia con el uso antiguo. (Fabra 1912: 136)

I així, en obres posteriors, com el *Compendio de gramática catalana*, de 1929, i la *Gramàtica catalana* (1933 [1918]) l'ús de *ser* com a auxiliar és citat únicament com a propi de la llengua antiga. La gramàtica pòstuma (1956), ja no cita la possibilitat de construir els temps composts amb *ser* al text, sinó a l'apèndix XIV, redactat de Joan Coromines:

Els temps compostos es construeixen, doncs, mitjançant les formes corresponents simples del verb «haver» com a auxiliar, seguides del participi de passat del verb de què es tracta. Trobem construccions amb el verb «ésser» com a auxiliar usades en nombre

reduït de parlars catalans (ex.: Sóc vingut aquest matí. —Són estats a casa nostra). (Coromines 1956: 166)

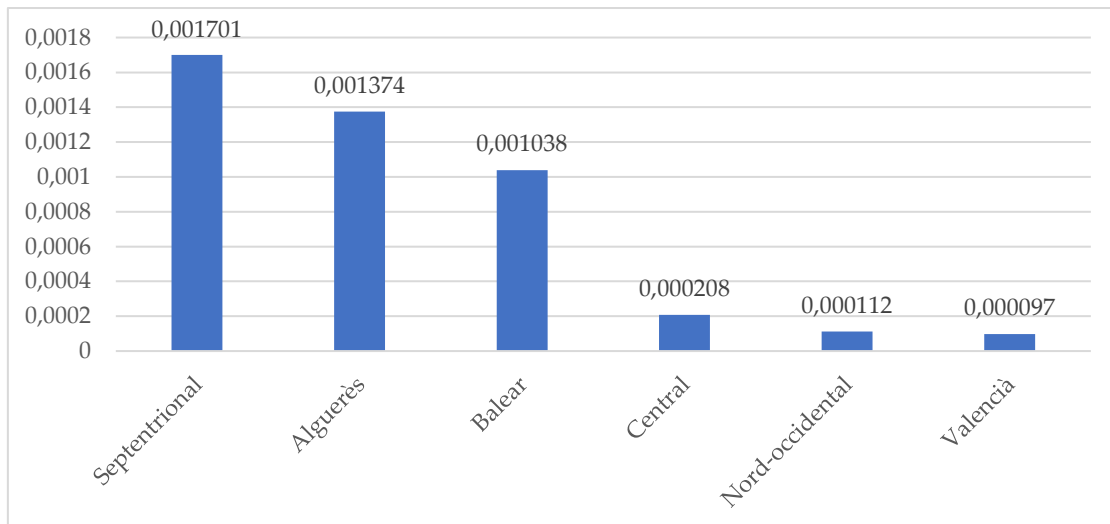
La gramàtica normativa actual (IEC 2016) segueix la mateixa tendència i qualifica de «residual en alguns parlars» o bé «en alguna expressió estereotipada» l'ús de *ser* com a auxiliar per a la formació de temps composts (IEC 2016: 9.5.1e). Els parlars assenyalats explícitament són «sobretot» l'alguerès i el septentrional.

Pel que fa als texts normatius o paranormatius específics de les illes Balears, Moll descriu l'ús general d'*haver* per a la formació de temps composts, però hi afegeix l'opció del verb *esser* per a temps composts de verbs intransitius «que denoten moviment i direcció local» i *esser, estar, néixer, quedar* i *romandre* (Moll 1968: 134). Més avall hi afegeix els verbs reflexius, que avui anomenam pronominals («M'he admirat molt o Me som admirada molt; Les senyores s'han retirat o Se són retirades») (Moll 1968: 134-135). El *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits del Consell de Mallorca* (Picó i Ramon 2005) no expressa cap sanció normativa per a l'ús de *ser* com a auxiliar: es limita a col·locar aquests usos a l'apartat «altres usos» de la secció dedicada a la distinció entre *ser* i *estar* i especifica que *ser* pot servir per a formar els temps composts de verbs intransitius de moviment, verbs pronominals, i *ser, estar* i *romandre*, però adverteix immediatament que, tanmateix, aquestes construccions solen fer-se amb l'auxiliar *haver* (Picó i Ramon 2005: 77), i en els mateixos termes es pronuncia el manual clònic d'aquest, el *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits de Menorca del Consell Insular de Menorca* (Picó i Ramon 2006: 52).

Altres guies d'estil d'àmbit balear ni tan sols no esmenten la possibilitat, i els texts que l'esmenten deixen veure que actualment l'ús de *ser* com a auxiliar té poc vigor. Mirem ara quina és la vigència i l'evolució d'aquest ús de la manera que desitjava Obrador (1906): fent recompte dels usos reals. Farem ús per a això del *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* i, en concret, d'un dels casos més típic, el de *ser / ésser / esser* (qualsevol forma) seguit de *vingut* (qualsevol forma), d'acord amb l'estratègia de cerca següent:

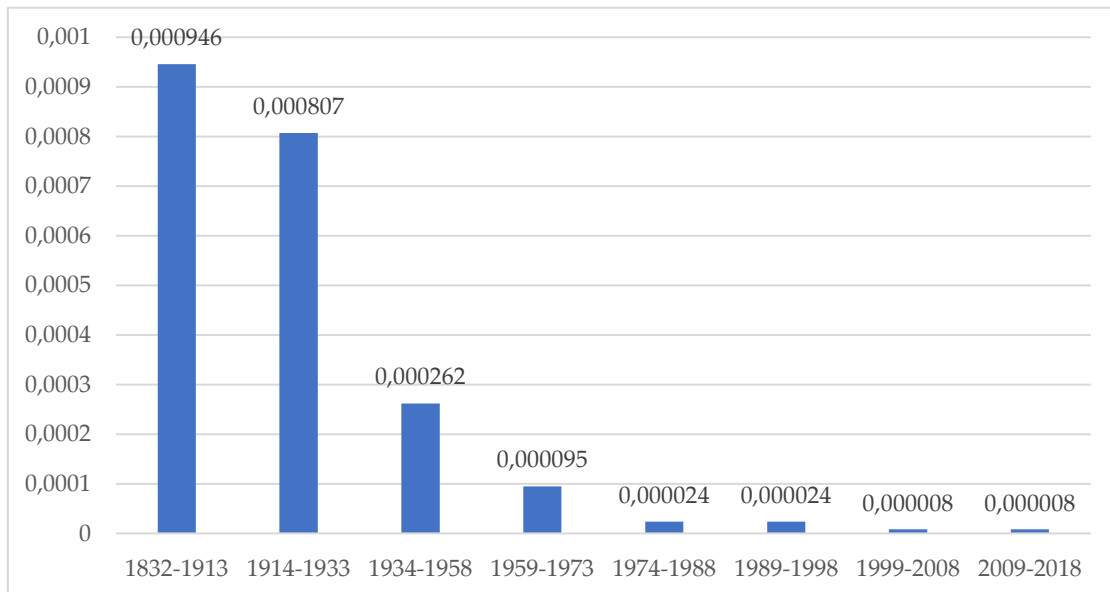
Patró seleccionat (lema + lema amb formes): ((ésser v) | (ser v) | (esser v))
 venir:V→vengud:RMS| vengúd:RMS| vengut:RMS| vengút:RMS| vingud:RMS| vingut:RMS|
 vingút:RMS| v́ngut:RMS| venguda:RFS| vinguda:RFS| venguts:RMP| vinguds:RMP|
 vinguts:RMP| vingudas:RFP| vingudes:RFP

En el conjunt del CTILC (1832-1918), la distribució proporcional als continguts de cadascuna de les grans varietats dialectals és la següent:

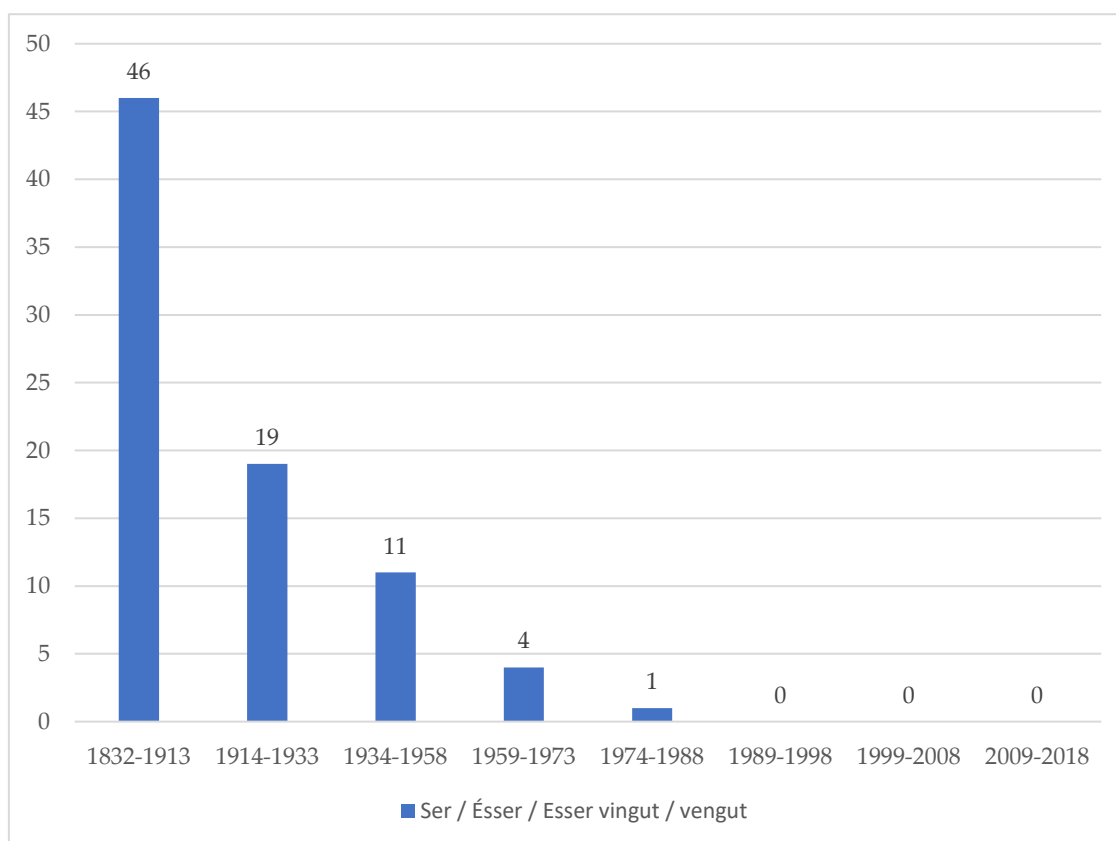
GRÀFIC 1. Distribució dialectal dels resultats de la cerca «((ésser V) | (ser V) | (esser V)) venir: V~vengud:RMS| vengúd:RMS| vengut:RMS| vengút:RMS| vingud:RMS| vingut:RMS| vingút:RMS| víngut:RMS| venguda:RFS| vinguda:RFS| venguts:RMP| vinguds:RMP| vinguts:RMP| vingudas:RFP| vingudes:RFP» al CTILC (percentatges sobre el total del corpus de cada varietat).

De manera que després del septentrional i l'alguerès el balearic ocupa el tercer lloc i amb molta diferència sobre la resta de varietats dialectals en què el castellà conviu amb el català. L'evolució cronològica de la construcció cercada (*ser / ésser / esser* en qualsevol forma + *vingut / vengut* en qualsevol forma i ortografia) és la següent per a tot el domini lingüístic:

GRÀFIC 2. Ordenació cronològica dels resultats de la cerca «((ésser V) | (ser V) | (esser V)) venir: V~vengud:RMS| vengúd:RMS| vengut:RMS| vengút:RMS| vingud:RMS| vingut:RMS| vingút:RMS| víngut:RMS| venguda:RFS| vinguda:RFS| venguts:RMP| vinguds:RMP| vinguts:RMP| vingudas:RFP| vingudes:RFP» al CTILC per a totes les varietats (percentatges sobre el total del corpus) (Les franges cronològiques s'estableixen perquè el nombre d'elements totals dels corpus de cadascuna les faci comparables).

L'evolució de la mateixa seqüència a les varietats balears és aquesta:

GRÀFIC 3. Evolució dels resultats d'origen balear de la cerca «((ésser V) | (ser V) | (esser V)) venir: V~vengud:RMS| vengúd:RMS| vengut:RMS| vengút:RMS| vingud:RMS| vingut:RMS| vingút:RMS| víngrut:RMS| venguda:RFS| venguda:RFS| venguts:RMP| venguds:RMP| venguts:RMP| vengudas:RFP| vengudes:RFP» al CTILC (nombre d'ocurrències).

La minva de l'ús d'aquesta construcció és notable després de 1933 i arriba a l'extinció (d'acord amb les dades del corpus) després del període 1974-1988. La normativa (IEC 2016) i els comentaris dels gramàtics són conseqüents amb aquesta evolució.

3. LA CONCORDANÇA DE PARTICIPI

A les *Qüestions de llengua i literatura catalanes*, Alcover (1902) explicava determinats casos que havia trobat de concordança del participi amb el subjecte per la vigència dels antics usos de l'auxiliar *ser* en «l'instint de la llengua»:

A vegades la gent, y fins-y-tot els escriptors, en verbs que demanen l'auxiliar *esser*, empren *haver*, però llavò fan concordar el participi amb lo subjecte, lo qual es contrari a lo que demana l'auxiliar *haver*. S'explica molt bé tal anomalia: l'instint de la llengua los du a observar la retgla, de l'auxiliar *esser* amb la concordansa del participi, pròpia de tal auxiliar. L'influència castellana los fa posar *haver* en lloch d'*esser*; pero, tampoch no es tan poderosa que desarrel de tot la propiedat catalana, y en queda com a relliquia la concordansa del participi amb lo subjecte. (Alcover 1902: 470)

i segueix una munió d'exemples, a la manera del lingüista de corpus, com era costum d'Alcover per a fonamentar les seves afirmacions. En aquest cas, la majoria dels exemples procedeixen d'autors de Catalunya. Hi ha dos pressupòsits en aquest fragment de les *Qüestions*: per un costat l'expansió de l'auxiliar *haver* en detriment de *ser* hauria estat per influència castellana; per un altre, la concordança del participi es deu sobretot a l'acció del verb *ser*, fins i tot després de cedir davant *haver*.

Precisament la persistència del valor resultatiu d'HABEO + participi ha estat l'argument tradicional per explicar la concordança del participi amb l'objecte (Solà 1973, Salvà 2018), si bé l'observació dels parlars romànics que més han mantingut aquesta possibilitat ha cedit el lloc a raons de possibilitat de moviment de l'objecte. Solà ja afirma que aquesta va ser una intuïció que Fabra no va arribar a explicitar (Solà 1973: 84), Salvà indica la reacció de Loporcaro (1998) contra l'explicació tradicional i cita la solució dels dialectes ticinesos, que consisteix en la dependència de la concordança de participi (en perífrasis possessivoresultatius) de la posició de l'objecte respecte del participi (Salvà 2018: 66-67). Rosselló (2002), en la mateixa línia, veu que la concordança de participi és afavorida per construccions que col·loquen l'objecte abans del participi, però encara més quan el situen dins una dislocació, i és en aquesta posició extrema quan fins i tot construccions que en principi rebutgen la concordança, com és el cas del subjecte dels inacusatius existencials (**Han faltades dues cadires*), arriben a acceptar-la amb naturalitat (*De cadires, n'han faltades dues*).

Solà (1973) repassa els precedents de descripció i normativa de la concordança de participi, sobretot amb l'objecte, i compara l'evolució del català amb la del castellà, el francès i l'italià. Acaba amb les conclusions de l'estat normatiu en català de la concordança de participi:

A) Quan el p. p. d'un temps compost duu el seu complement directe anteposat i representat per *el, la, els, les, en*.

B) Quan, en les circumstàncies anteriors, el pronom no és complement directe del dit participi, però aquest és un dels sis següents: *pogut, volgut, sabut, fet, gosat i hagut de*. (Solà 1973: 85)

S'hi haurien d'afegir els matisos de les valoracions prescriptives de la gramàtica normativa anterior a l'actual, és a dir la *Gramàtica catalana* de Fabra de 1918 (en edició de 1933). S'hi havia fixat que fer concordar el participi en les circumstàncies resumides al punt A de Solà és «recomanable (si no obligatori)» (Fabra 1933 [1918]: 96), «admissible (i àdhuc recomanable)» per als casos del punt B. Però Fabra també dona exemples de concordança de participi amb objectes plens i en posició postverbal:

Havia REBUT una carta o Havia REBUDA una carta. | Els nois que havem TROBAT o Els nois que havem TROBATS. | N'havíem MENJAT dues o N'havíem MENJADES dues. (Fabra 1933 [1918]: 95, § 94)

Es tracta de la concordança *in situ* (Salvà 1918), que Fabra situa en el bloc de «tots els altres casos» del mateix apartat, un bloc que rep una sanció no taxativa:

En canvi, en tots els altres casos és preferible de deixar el participi passat invariable. (Fabra 1933 [1918]: 96)

De manera que la concordança de participi *in situ* no havia quedat fora de la llengua normativa, simplement hi romangué com a solució secundària, no preferible. Hi ha aquí un reconeixement de l'existència d'aquesta solució a la llengua real i un compromís amb els parlars en què es donava. Aquest compromís ja era més o menys present al quart paràgraf de l'esmena de Fabra a la ponència d'Alcover al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana:

Donat l'estat actual de la llengua, creyem que pot tant sols considerarse obligatori l'acort del participi ab el règim directe quan aquest es un pronom de tercera persona o la partícula *ne*: *La noya, no l'hem vista; llebres, n'hem caçades quatre*. (Fabra 1908: 129)

Observau que aquí Fabra declara que la concordança amb els pronoms febles de tercera persona es podia considerar obligatori, però no declara la voluntat de deixar fora de la normativa cap altre cas de concordança. És una qüestió de temps i de mesura habitual en Fabra. No és a la GIEC on la tasca prescriptiva s'ha decantat per un model basat en l'observació dels usos reals de la llengua.³ Fabra és prudent en determinats casos que l'ús no havia acabat d'establir, com per exemple la preposició que precedeix l'infinitiu en clàusules temporals (*en/al*)⁴ o, com hem vist, l'alternança d'auxiliars per a formar els temps composts. El «Donat l'estat actual de la llengua» que encapçala el punt quart de la seva esmena a la totalitat a la ponència d'Alcover sobre la concordança del participi és la clau que permet veure, com en els altres casos citats, que Fabra pren una posició de «prescriptivisme participant» (Dols 2023) i atent a l'evolució de la llengua. És per això, per prudència, que no deixa la concordança *in situ* fora d'ordenació. La decisió és explicitada a la «Conversa filològica» S-13, 24 d'agost de 1948. Fabra hi esmenta tres regles possibles de concordança: (1) la proposta inicial d'Alcover al congrés de 1906,⁵ de concordança obligatòria en tots els casos, (2) la resolució final d'aquella discussió, per acceptació de l'esmena de Fabra («En tots els casos sense distinció serien admissibles la concordança i la invariabilitat

³ «En aquesta obra s'estableix la norma a mesura que es descriu el funcionament gramatical de la llengua: norma i descripció no es poden deslligar l'una de l'altra» (IEC 2016: xxi).

⁴ «En canvi, quan un infinitiu forma part d'una determinació circumstantial, amb el valor d'un gerundi, de les dues construccions llavors possibles, que són la introducció de l'infinitiu mitjançant la preposició *a* seguida de l'article definit (ex.: *A L'entrar jo, tots s'alçaren*) i la introducció de l'infinitiu mitjançant la sola preposició *en* (ex.: *EN entrar jo, tots s'alçaren*), és d'aconsellar que els escriptors es decantin decididament a favor de la segona» (Fabra 1933 [1918]: 119, el subratllat és nostre).

⁵ Textualment Fabra escriu «És la proposada per un escriptor mallorquí en el primer Congrés de la Llengua Catalana (1907), segons la qual la concordança seria obligatòria en tots els casos».

del participi; doncs, igualment admissibles»), i (3) la que finalment va aparèixer a la gramàtica:

Tolerable, si es vol, la concordança en tots els casos, però preferible (potser fóra millor de dir obligatària) quan el complement directe és un dels pronoms febles *la, les, els* i *en*: ço és, tot essent correcte (i sens dubte preferible en general) d'escriure *He perdut la clau, Les vaques que hem comprat, Hem trobats els documents*, és preferible (jo diria obligatori) d'escriure *La clau, ja l'he trobada, Les vaques, les hem comprades, De conills, n'hem caçats quatre, Noies, n'hem vistes moltes*. (Fabra, *Obres completes*, 7: 941)

De manera que d'«igualment admissibles» tant la concordança en tots els casos com la no concordança Fabra va passar a considerar «tolerable» la concordança en tots els casos i «preferible (jo diria obligatori)» l'acord del participi amb l'objecte representat per un pronom feble de tercera persona (excepte *es/se*). Fabra és conscient que, fins i tot amb aquesta rebaixa de la regla de concordança la recomanació no gaudeix de l'adhesió dels parlants ni dels escriptors, i així, a la «Conversa filològica S-12», del 2 d'agost de 1948, escrivia:

Mentrestant la gent fa cada dia menys la concordança, i els escriptors hi ajuden no practicant-la ni els casos en què encara és vivent. No semblen haver fet cap cas d'una recomanació que els ha estat feta més ençà del Congrés de la Llengua Catalana: que fessin de preferència la concordança quan el complement directe és un pronom personal feble de tercera persona (*el, la, els, les, en*), sobretot quan és *la*. (Fabra, *Obres completes*, 7: 940)

També Moll (1968) salva la correcció de la concordança *in situ* en el mateix marge de tolerància en què ja l'havia situada Fabra quan afirma que no es pot dir que sigui incorrecta, i es basa en testimonis antics i formals, encara que la situï en registres informals:

En el llenguatge popular és freqüent la concordança constant del participi amb el complement acusatiu, tant si aquest és pronom dèbil de tercera persona com si no ho és. No es pot dir que tal concordança sigui incorrecta, allà on es troba usada pels escriptors més clàssics, i fins i tot pels literats moderns més eminents, com en aquesta frase de Llorenç Riber: «Un marger ... havia *trobada* una olla plena d'or». (Moll 1979 [1968]: 135)

On aquesta concordança queda eliminada de la normativa és a la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016), que la relega a una descripció de la «llengua antiga»:

D'altra banda, en els temps construïts amb l'auxiliar *haver*, el participi establia concordança amb el complement directe: *Ha presa l'espasa*. En la llengua actual queda un reflex d'aquest fenomen quan el complement directe és un pronom feble de tercera persona, sobretot si és femení [...]: *L'ha trencada, la cadira?*; *Però les has trencades totes?* (IEC 2016: § 9.5.1e)

Les guies d'estil fetes a Mallorca i Menorca —Consell de Mallorca (Picó i Ramon 2005), Consell Insular de Menorca (Picó i Ramon 2006), IB3 (Company i Puigrò 2006), Alomar *et al.* 1999— parlen només de la concordança del participi

amb l'objecte quan aquest és un pronom feble de tercera persona. El darrer text citat, Alomar *et al.* diu

El participi de les formes verbals formades amb el verb auxiliar *haver* concorda en gènere i nombre amb el complement directa quan aquest és de tercera persona. (Alomar *et al.* 1999: 90)

però els exemples citats («l'he vist, l'havia sentida, n'he comprats, les he saludades») i el títol de l'apartat «*Les he vistes / Els he vists* (concordança del participi amb pronoms febles)» ja deixen clar que no es refereix a cap altre cas.

Com ja hem dit Rosselló (2002) explica la tendència a la concordança del participi amb l'objecte amb factors de col·locació de l'objecte, d'«empaquetament de la informació», i és precisament per això que els clítics pronominals, i sobretot si remeten a elements dislocats, són afavorits per un procés que crea construccions altrament «clarament recessives (reflexives, ergatives inherents, passives pronominals i inacusatives amb verb de direcció inherent, relatives i interrogatives)» (Rosselló 2002: 1933-1934). Salvà hi concorda pel que fa al caràcter opcional de la concordança amb el clíctic *en*, que «tendeix avui a fer-se opcional» i del clíctic *els*, «avui més aviat opcional i es troba en recessió» (Salvà 2018: 59). Totes les altres construccions esmentades per Rosselló (2002), i algunes més que hi afegeix (les exclamatives, les frases amb focus contrastiu, les oracions amb verbs inacusatius esdevenimentals i de compleció gradual) són per a Salvà casos «d'un fenomen opcional i en declivi» i dignes «un estudi aprofundit sobre el grau de vitalitat de la CP» (Salvà 2018: 60). Bé, doncs, malgrat la recessió i el declivi de l'ús de la concordança de participi en aquests casos, la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016) es mostra generosa, si més no en parlars baleàrics:

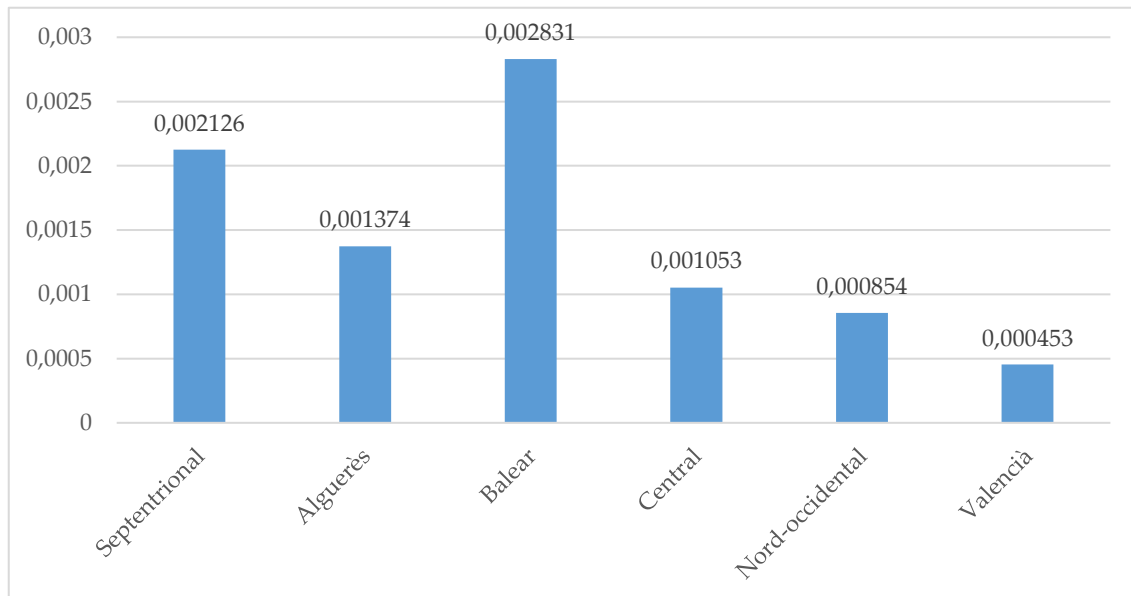
En els parlars baleàrics, la concordança es dona també amb el pronom *en* (*De fraules, no n'ha collides*) i es pot trobar en altres casos, sobretot en construccions que situen el complement directe en posició preverbal. Així, es pot donar amb pronoms febles diferents dels de tercera persona i de *en* (*T'he vista molt contenta*), i especialment amb els reflexius (*Encara no m'he matriculada*). També és possible en passives pronominals (*Aquestes dades s'han analitzades avui*), amb pronoms relatius (*aquelles cases que t'he dites*) i sintagmes interrogatius i exclamatius (*Quantes coses has fetes?; Quines promeses m'ha fetes!*). (IEC 2016: § 9.5.1e)

Vegem, a continuació, quines són les dispersions de la concordança de participi amb un pronom *en* referit a una forma que no sigui masculina singular segons el CTILC en resposta a l'estratègia de cerca següent:

Patró seleccionat: en P []? haver V (V:RFS | V:RMP | V:RFP)

O sia totes les coocurrències del pronom *en* seguit de qualsevol forma del verb *haver* seguit de qualsevol participi en femení singular, masculí plural o femení plural. L'expressió «[]?» es refereix a qualsevol element interposat entre qualsevol forma del pronom *en* i qualsevol forma del verb *haver* per tal d'incloure-hi casos de verbs modals, per exemple com a *en dec haver duits quatre*.

La distribució dialectal dels 1312 casos trobats al CTILC és la següent (proporcional als continguts de cada grup dialectal al corpus):

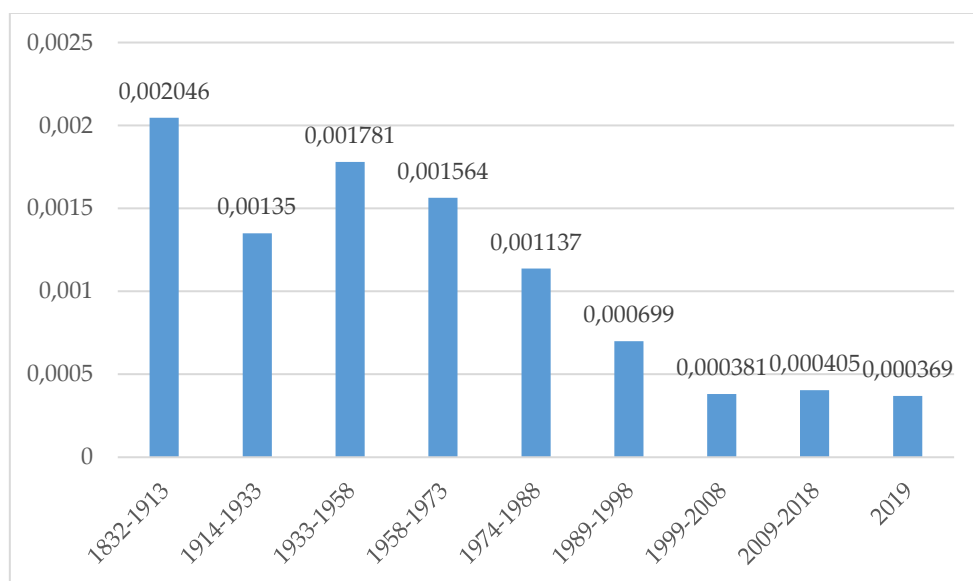

GRÀFIC 4. Distribució dialectal dels resultats de la cerca «en P []? haver V (V:RFS | V:RMP | V:RFP)» al CTILC (percentatges sobre el total del corpus de cada varietat).

A partir d'aquestes dades queda clar que el fenomen és netament oriental (els quatre dialectes amb incidències de més del 0,001 %, mentre que els dos grups occidentals queden per davall aquest percentatge, un per damunt el 0,0005 —nord-occidental—, i l'altre —valencià—, per davall; el balear i el septentrional superen el 0,002 %, amb el septentrional per davall el 0,0025 % i el balear per damunt). En comparació amb els casos de *ser* com a auxiliar, podem dir que els tres dialectes orientals perifèrics coincideixen al capdamunt de la classificació, i que el central, el nord-occidental i el valencià repeteixen aquest mateix ordre en l'escala d'incidència. Potser la intuïció d'Alcover (1902) sobre la vinculació de la concordança de participi (certament amb el subjecte, en el seu cas) amb la vigència de l'auxiliar *ser* partia del seu profund coneixement dels dialectes i de la percepció d'aquesta gradació, una percepció que va deixar perfectament plasmada a les actes del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana:

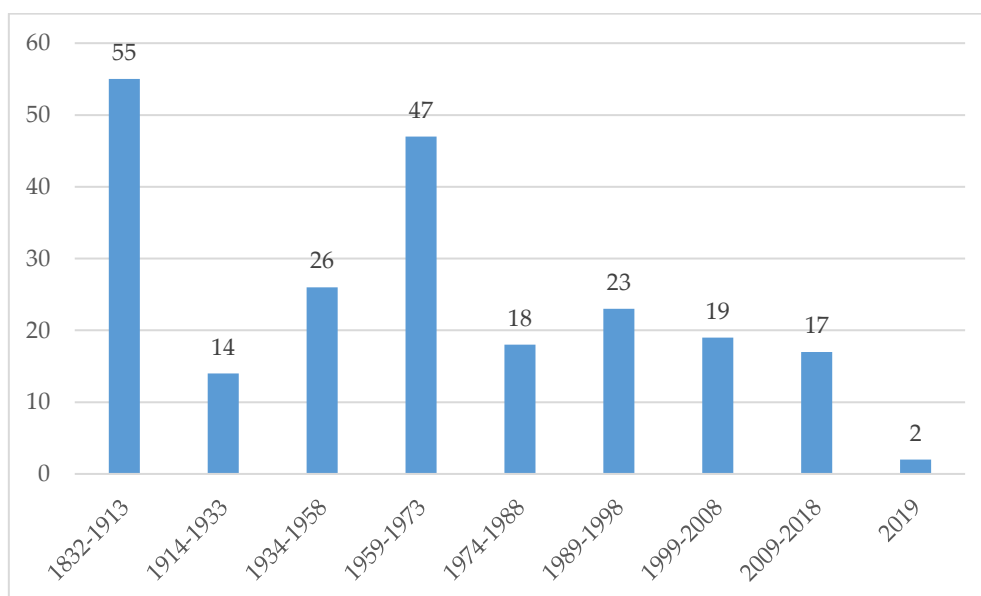
El llenguatge vivent respecte de tal concordança, axò es, en anar el participi devant el terme d'acció, se troba de la següent manera: A CATALUNYA les regions més allunyades de l'influència castellana l'observen qualque poch y els escriptors catalanistes l'observen manco. En son escepcions gloriosíssimes Mn. Cinto y En Ruyra. A VALÈNCIA s'hi pot donar per perduda tal concordança, tant dins el poble com entre'ls escriptors. A ALGUER s'hi observa am prou regularitat, si hem de judicar per les cartes y articles que ens envien els entusiastes que hi tenim y per la conversa dels dos que son venguts a n'el Congres. A N'EL ROSSELLÓ s'hi observa qualque poch. Li ha fet mal l'influència francesa, que li es contrària en tal cas. A LES BALEARS es allà ont se conserva millor, sobre tot a Mallorca y especialment dins la pagesia. Menorca y Ivisca no l'observen tant. (Alcover 1908a: 126)

L'evolució cronològica (proporcional), en el conjunt de tots els parlars catalans, és la següent:

GRÀFIC 5. Evolució dels resultats de la cerca «en P []? haver V (V:RFS | V:RMP | V:RFP)» de totes les varietats al CTILC (percentatges sobre el total del corpus).

Hi ha una caiguda en l'ús de la concordança *en-participi* en la segona franja cronològica (1914-1933), seguida d'una recuperació, i una disminució constant des d'aleshores. No hi ha manera de saber si hi va haver un major rigor en l'aplicació de la normativa després de 1933 (recordem que la Gramàtica catalana de 1933 —la que es va tenir per gramàtica normativa fins al 2016— és, de fet, la cinquena edició de la mateixa gramàtica, de 1918). Les varietats balears representades al CTILC també mostren una tendència general cap a la minva d'aquesta concordança:

GRÀFIC 6. Evolució dels resultats d'origen balear de la cerca «en P []? haver V (V:RFS | V:RMP | V:RFP)» al CTILC (nombre d'ocurrències).

La tendència general, com podem veure, no és gaire diferent de la comuna de totes les varietats. És possible que la recuperació que s'observa després de 1933 es degui a un augment de la pressió normativa, una pressió que l'ús de l'auxiliar *ésser* analitzat a l'apartat anterior no hauria experimentat. D'aquí la diferència entre els dos gràfics. Sigui com sigui, la tendència general és a la desaparició d'aquesta concordança, i la GIEC ho reflecteix situant-la en l'àmbit de la llengua antiga:

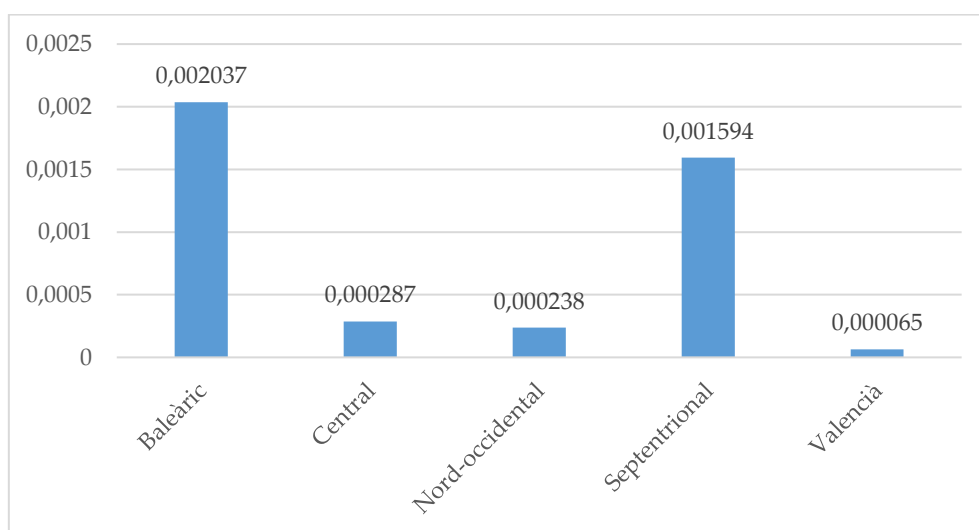
En la llengua antiga, el pronom partitiu *en* en funció de complement directe transmetia les propietats de gènere i nombre del seu antecedent al participi. Aquesta relació de concordança és possible encara en la llengua actual, especialment en baleàric i en menor grau en els parlars septentrionals, i es dona principalment quan l'antecedent del pronom *en* és un nom femení: *N'hem caçades dues, de llebres; De farina no n'ha comprada*. El mateix ocorre quan *en* és subjecte d'una oració inacusativa (§ 18.6.3.1e): *De criatures, avui n'han nascudes tres; No n'ha sortida més, d'aigua*. (IEC 2016: § 13.5.2.3)

i en balear i septentrional:

e) La concordança entre el pronom *en* i el participi dels temps compostos, que està en clara recessió en la majoria de parlars, es manté viva en baleàric i en menor mesura en els parlars septentrionals: *Avui no n'ha faltada cap, de professora; N'he trobats molts, d'esclata-sangs; Que n'han passades, de coses!* (IEC 2016: § 18.6.3.1e)

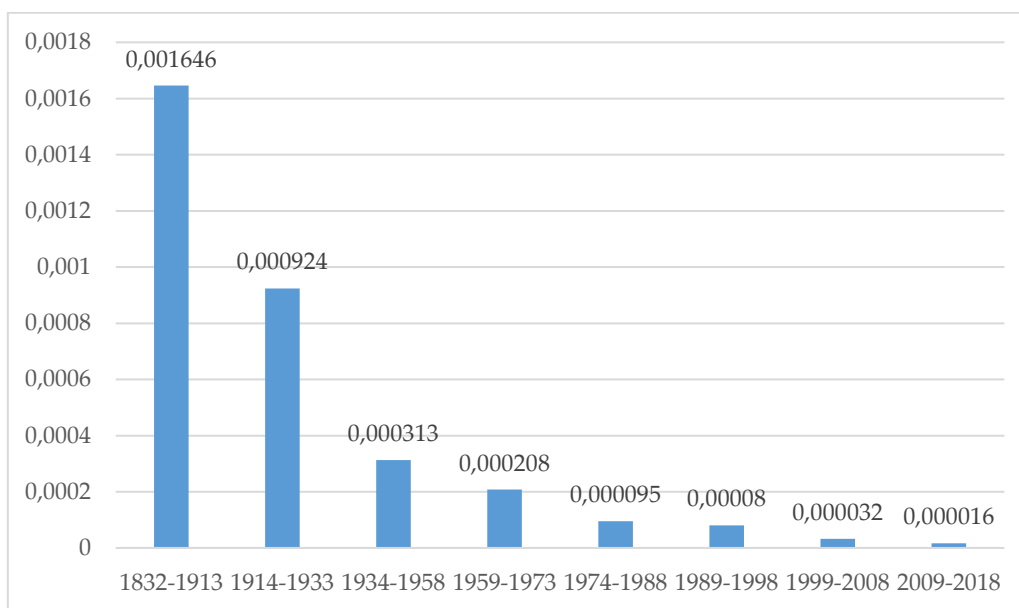
No és d'esperar, doncs, un resvicolament d'aquesta concordança per pressió normativa.

Si ara cercam al CTILC les ocurrencies de formes marcades de participi que segueixen qualsevol forma del verb *haver* precedit del relatiu *que* (concreció d'un dels casos esmentats a IEC 2016 § 9.5.1e) amb la cerca «que REL haver V (V:RFS|V:RMP|V:RFP)» (sense menció d'elements opcionals interposats per evitar pronoms febles de tercera persona en aquesta posició) obtenim aquesta distribució dialectal:

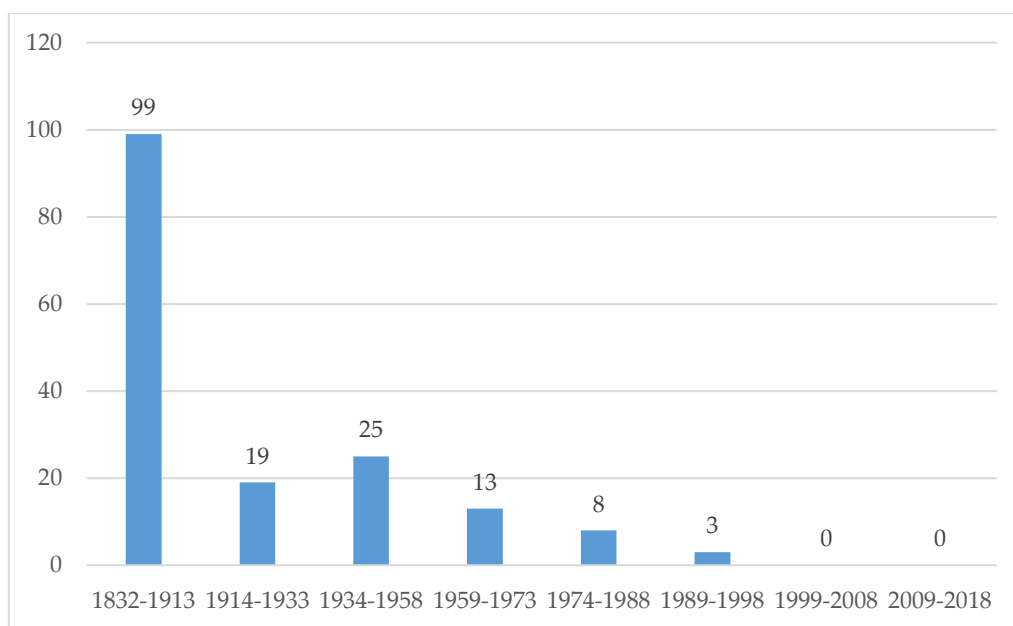
GRÀFIC 7. Distribució dialectal dels resultats de la cerca «que REL haver V (V:RFS|V:RMP|V:RFP)» al CTILC (percentatges sobre el corpus de cada varietat).

L'evolució cronològica és sostinguda cap a la desaparició:

GRÀFIC 8. Evolució dels resultats de la cerca «que REL haver V (V:RFS|V:RMP|V:RFP)» al CTILC (totes les varietats, percentatges sobre el total del corpus).

I el mateix patró es mostra en les ocurrences pròpies de les varietats balears:

GRÀFIC 9. Evolució dels resultats d'origen balear de la cerca «que REL haver V (V:RFS|V:RMP|V:RFP)» al CTILC (nombre d'ocurrences).

A partir de les dades que exposam aquí i que provenen del CTILC no podem mantenir que les sancions normatives tinguin un paper directe en la continuïtat, la recuperació o el decaïment de les estructures gramaticals. Si de cas, es tracta únicament d'indicis potser llunyans. En aquest gràfic podem veure com pel que fa als usos escrits la minva progressiva d'aquesta construcció ha arribat a l'extinció abans que la sanció normativa (2016) l'hagi poguda afectar. Potser el comentari de la GIEC és una mica generós sobre el manteniment d'aquesta

concordança en català balear, si bé les dades del CTILC són exclusivament de la llengua escrita, i no s'erra la *Gramàtica de la llengua catalana* quan afirma que aquesta solució és vigent en parlars baleàrics perquè ho és en la llengua oral, amb una incidència que a hores d'ara no tenim mitjant per a quantificar, per bé que Cremades i Ramsburg (2023) n'han detectat la mateixa tendència entre parlants joves del català de Mallorca. En comparació amb la concordança de participi amb el referent del pronom *en* que hem vist més amunt, no es pot dir que hagi duit la mateixa sort: la recuperació a la tercera franja temporal ni és significativa ni mantinguda en el temps. Sorpren que amb posterioritat a aquesta extinció el CTILC registri cinc ocurrències entre el 2000 i el 2018 de la concordança de participi amb el referent d'un *que* relatiu, i cap de les cinc entre les varietats balears o septentrionals: són tres del català central (2004, 2007 i 2015) i dues del català nord-occidental (2000 i 2018), residuals, ben segur.

4. L'ORDRE DELS PRONOMS

És una característica del català de Mallorca l'ordenació acusatiu-datiu dels pronoms febles quan l'acusatiu és de tercera persona: *la vos dona*. Actualment a Mallorca són vives tres estructures:

<i>Dona-la'm</i>	<i>La'm dona</i>
<i>Dona-la-me</i>	<i>La me dona</i>
<i>Dona-me-la</i>	<i>Me la dona</i>

Amb accent sobre la darrera síl·laba en les construccions enclíiques, que pot moure's a la penúltima en el cas de la combinació *-me-la*. Amb independència de l'accent, que no serà objecte de la nostra atenció aquí, les tres possibilitats són d'adscripció generacional clara, que mostra una evolució convergent amb els altres dialectes catalans pel que fa a l'ordre dels constituents. També aquesta convergència es mostra amb l'accent, més visiblement quan hi ha un sol pronom enclíic: *donar-me* és pronunciat accentuant la vocal de la base de cliticització, en oposició a la solució tradicional d'accentuar el pronom, tant amb reducció de la vocal del verb (solució més tradicional) com sense (solució intermèdia), de manera que l'evolució ha estat [donar'mə] > [donər'mə] > [do'narmə]. Val a dir que en parla formal, tradicionalment l'accent s'ha mantingut sobre la base de cliticització (*ans alliberau-nos* [ə̀liβə'raunos] *de qualsevol mal*).

En aquest apartat ens concentrarem en l'anàlisi de la sanció normativa de l'ordenació acusatiu-datiu i els comentaris que ha generat als manuals d'estil, i en la vigència observable del fenomen.

Alcover (1916) dedica part dels «Estudis dialectals de sintaxis catalana» a les combinacions de pronoms febles amb la seva habitual minuciositat, i fixa al segle XVI el moment en què l'ordre acusatiu-datiu en determinades combinacions es va alterar excepte a Mallorca. A les *Qüestions de llengua i literatura catalana*,

Alcover (1902) ja feia pròpia del català l'ordenació acusatiu-datiu, i impròpia, per influència castellana l'ordenació contrària, més freqüent actualment:

RETGLA I. El pronom que està en acusatiu, va devant; y el qui està en datiu, va darrera: v. gr. Els llibres LOS TE donaré; la roba LA TE duré. [...]

La Retgla I se troba feelment observada dins els monuments de totes les regions de la nostra llengua desde'l temps més primitius fins devers el sitgle XVII, que a València y Catalunya anaren adoptant la retgla castellana, que posa'l pronom en datiu devant y l'acusatiu darrera, conservantse a Mallorca la antiga retgla catalana, que fa anar l'acusatiu y el datiu darrera. (Alcover 1902: 513)

Ja és sabut, perquè l'autor mateix ho diu, que algunes precisions fetes dins l'enorme cabal d'informacions aportades per les *Qüestions de llengua i literatura catalana* varen ser corregides posteriorment per l'autor. Si bé les dades descriptives aportades són bones, l'ordre que finalment s'ha imposat majoritàriament en català també va influir Alcover, com ho mostra algun ús seu posterior:

Això és la solució que tenc l'honor de proposar a la Diputació de Barcelona, i que *me la demanà* el Sr. President de la mateixa, honrant-me més que jo no meresc. (Alcover 1918: 152)

Sigui com sigui, en l'època de l'exemple acabat d'adduir, que és l'època de l'inici del trencament públic amb la Secció Filològica, Alcover encara fa professió de la pertinença de l'ordre acusatiu-datiu com a més genuí. Aquí, en concret, en la ressenya de *Les corones*, de Llorenç Riber:

Ens agrada que caplevi devers Barcelona, consagrat a reproductives tasques literàries; lo que no ens agrada gota que s'hi obli del bell catalanesc que mamà ab la llet materna, rebutjant les formes tradicionals i genuinament catalanes per endiumenjar-se de *barcelonismes* baldufencs, que li escauen tan poc com un joc de pistoles a un Sant-Crist. No, Mn. Riber, no vos escau mica enflocar dins les vostres galanxones i gentils estrofes «me'ls daria», «me'l dareu», «sentau-vos», «ametller», «espatlla», en lloc de «elze me daria», «el me dareu», «asseysvos», «amel-ler», «espal-la». ¿Quina ventatge tenen aquelles formes demunt les mallorquines? Absolutament cap; les mallorquines son les genuinament catalanes, que se son conservades a Mallorca, perdentes casi totes les regions catalanes continentals. En boca d'un català continental poden passar come *tolerades*, come *fets consumats*, aqueixes formes tan taliquines, perque per allà s'usen desgraciadament i ja no hi ha manera d'esveirles; però en boca d'un mallorquí com Mn. Riber, no poden passar ni tolerarse en cap de les maneres. (Alcover 1919: 355-356)

Des del punt de vista de l'anàlisi sintàctica, l'ordenació dels pronoms s'ha fet servir en la discussió de l'anàlisi d'un altre tret estudiat aquí: la concordança de participi. Gavarró i Fortón (2014) posen en dubte la proposta de Belletti (2006) que la major tendència a la concordança de participi que presenten els clítics de tercera persona en comparació amb els de primera i segona es degui a la projecció sintàctica diferent del nucli Concordança («Agr head»), que seria més alt en el cas dels pronoms de primera i segona persona que no en el cas dels de tercera, i ho

justifica amb l'observació que els pronoms de primera i segona persona solen ocupar posicions més externes que no els de tercera en les combinacions de clítics. Gavarró i Frontón assenyalen que l'argument no es pot sostenir amb dades del català per la variació que hi existeix en l'ordenació dels clítics (Gavarró i Frontón 2014: 101). Precisament on la concordança és més forta (català antic, i català de Mallorca), la posició dels clítics de tercera persona en combinació amb els de primera o segona no abona la hipòtesi.

L'ordre acusatiu-datiu no és esmentat a la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918-1933), i tampoc en la seva gramàtica pòstuma («Quan en la proposició figuren dos pronoms febles, complement-acusatiu l'un i complement datiu l'altre, aquest s'anteposa a aquell», Fabra 1933 [1918]: § 75).

La gramàtica de Moll (1968) constata l'ús de l'ordre antic dels pronoms a Mallorca, el situa en l'àmbit dialectal i informal i n'observa la tendència a la substitució:

Tal construcció, oportuníssima en els escrits de caràcter popular, no és recomanable en l'estil literari. Fora de Mallorca no s'usa enlloc, i dins Mallorca mateix va minvant el seu ús, essent substituïda per la construcció datiu + acusatiu. (Moll 1968: 167)

La citació no és exclusiva de la Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears (Moll 1968), sinó que és còpia fidel del que afirma l'autor mateix als Rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics de trenta-un any abans (Moll 1937: 143), és a dir que Moll ja fa la qualificació esmentada de l'ordre antic i mallorquí dels pronoms febles contra l'opinió del seu mestre cinc anys després de la desaparició d'aquest darrer. I encara abans de Moll i en vida d'Alcover, el Curs pràctic d'ortografia i elements de gramàtica de Jaume Busquets ja recollia el diformisme diafàsic del català de Mallorca en aquesta qüestió:

Quan dos dels pronoms febles *me, te, se, el, la, mos, vos, los, o les* precedeixen o segueixen el verb, en el llenguatge parlat el que fa de complement directe va davant el que fa de complement indirecte: *el me dóna, dóna-me'l, donar-lo't*, etc.

En la llengua literària, el que fa de complement indirecte ha d'anar el primer. (Busquets 1931: 84)

Les guies d'estil segueixen la mateixa línia, i és interessant el comentari que aporta la d'Alomar i Melià (1999) pel que té de contradicció de l'afirmació d'Alcover sobre la genuïtat exclusiva de la combinació acusatiu-datiu, si bé assenjala la combinació de llengua formal i identitat amb la solució castellana com a accelerador del procés de substitució:

Respecte a l'ordre, a Mallorca s'ha conservat l'antic de CD+CI (1a o 2a persones) («el me dóna»), substituït arreu modernament per CI+CD («me'l dóna»). La combinació que s'ha generalitzat en el llenguatge formal és la moderna (CI+CD): a) pel caràcter residual de l'antiga (a Mallorca retrocedeix ràpidament entre els joves); i b) perquè sembla una evolució no atribuïble originàriament al castellà, encara que modernament aquest idioma

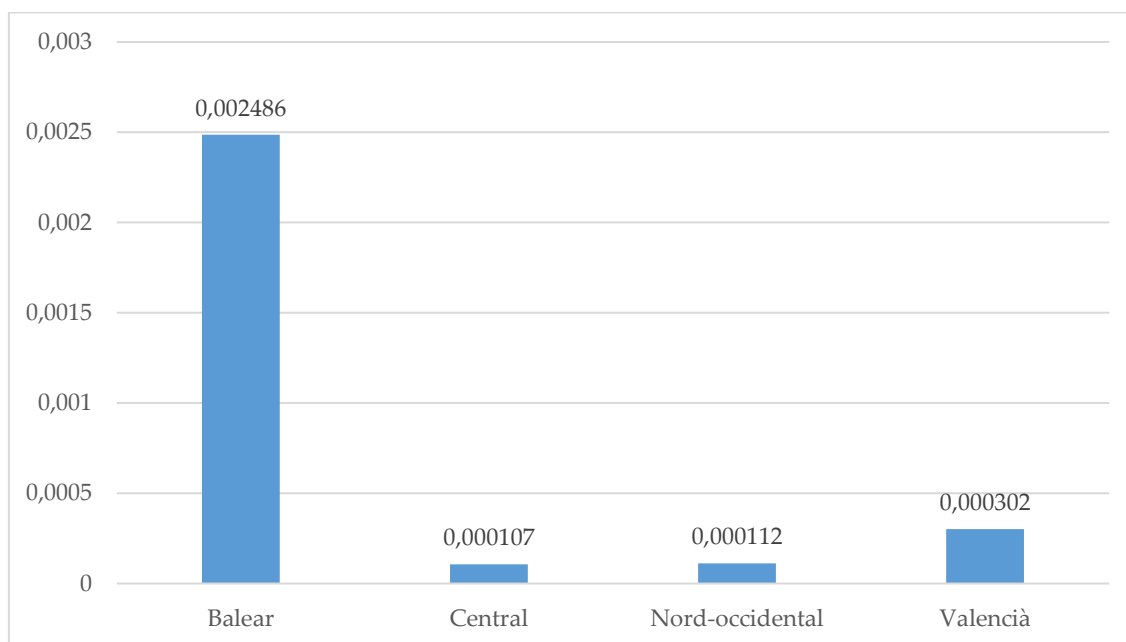
hi hagi ajudat, perquè és paral·lela a la que s'ha produït en general a totes les llengües romàniques. (Alomar i Melià 1999: 68-69)

El *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits* del Consell de Mallorca (2005) també fa ús de la tendència general a la substitució de l'ordre tradicional mallorquí en les combinacions de pronoms febles sense afegir-hi cap altra remarca, una estratègia idèntica a l'etiqueta «s'evita en registres formals» que després ha fet servir la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016) per a casos semblants:

Pel que fa a la combinació de pronoms febles en situacions formals, convé recordar que s'imposa de cada vegada més la combinació complement indirecte (CI) + complement directe (CD). (Consell de Mallorca 2005: 48)

La *Gramàtica de la llengua Catalana* finalment declara que l'ordenació mallorquina tradicional d'aquests pronoms no és pròpia dels registres formals (IEC 2016: § 8.4.1a).

El CTILC mostra la pertinença de l'ordre «el/la/els/les + me/nos» al baleàric:

GRÀFIC 10. Distribució dialectal dels resultats de la cerca «ell:P~el:MS|la:FS|les:FP|els:P jo: P~'m:S|em:S|m':S|m:S|me:S|'ns:P|ens:P|mos:P|mus:P|nos:P|ns:P|nus:P» al CTILC (percentatges sobre el corpus de cada varietat).

Aquests resultats s'han de prendre amb precaució perquè inclouen contactes de pronoms que depenen de verbs diferents. D'aquí que hi hagi atribucions dialectals a parlars altres que els balears:

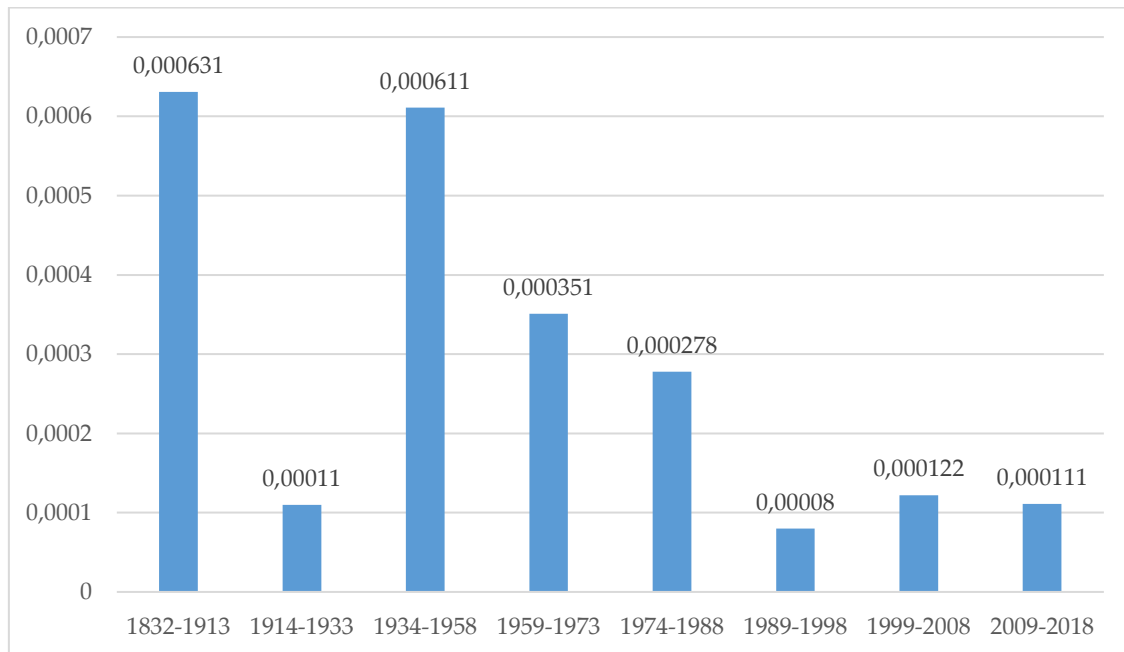
Poc després d'examinar-la ens guià corredor endins (Valencià, Ferran Torrent, 1987).

Abans d'obrir-la em vaig a pentinar (Nord-occidental, Maria Barbal, 2005).

Quan comencen a radiar-la em fa anar a dormir. (Central, Josep M. Benet i Jornet, 1972).

Així i tot, el gruix de les dades obtingudes són del balear, senzillament perquè al mateix tipus de soroll se sumen les dades coincidents amb l'objectiu de la cerca.

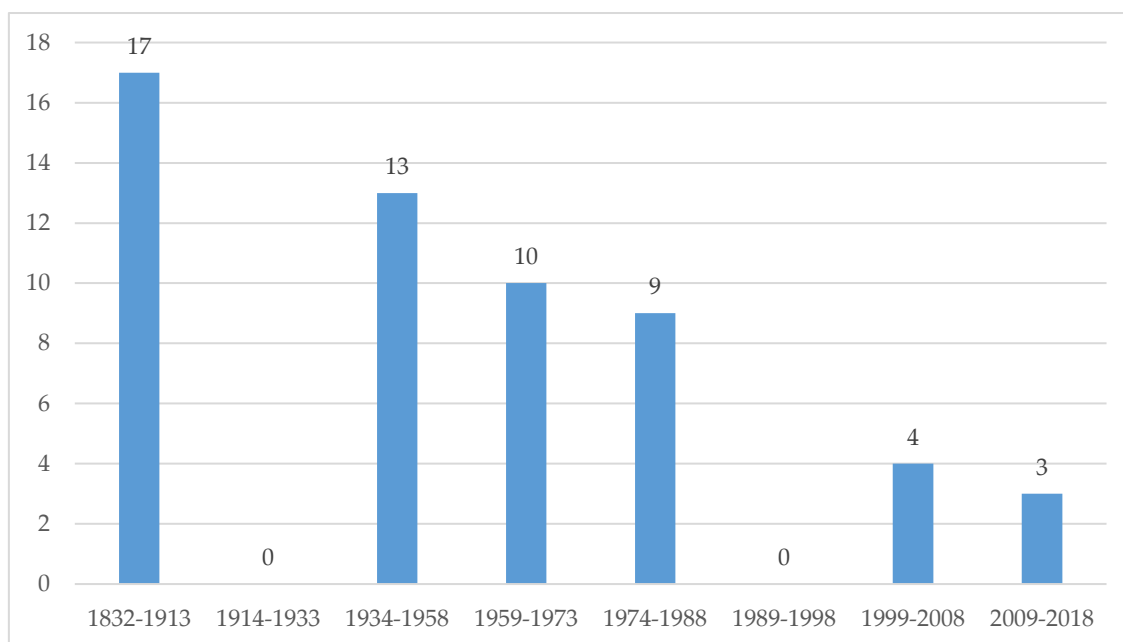
La distribució cronològica d'aquests resultats de la cerca al CTILC és la següent:

GRÀFIC 11. Evolució dels resultats de la cerca «ell:P~el:MS|la:FS|les:FP|els:P jo:P~m':S| em:S| m':S| m:S| me:S| 'ns:P| ens:P| mos:P| mus:P| nos:P| ns:P| nus:P» al CTILC (totes les varietats, percentatges sobre el total del corpus).

Com a control dels resultats obtinguts i mostrats al gràfic 11, feim una nova cerca, més restringida, que consisteix en el pronom *el(s)* seguit del pronom *me/m'* davant un verb. Només una forma reforçada *el* darrere un altre pronom en posició enclítica i seguida d'un *se* proclític, podria contaminar els resultats (per exemple *si no poden tornar-nos-el se'l quedaran ells*). Tanmateix el total de la cerca «ell:P~el:MS|els:P ell:P~m':|me: verb:-» és de cinquanta-sis ocurrences, ben controlables, i totes procedents del balear. L'evolució d'aquests resultats és la que apareix al gràfic 12.

Els resultats observables al gràfic 12 són coherents amb els del gràfic 11, i mostren una tendència a la desaparició de l'ordre acusatiu-datiu en mallorquí, almenys per escrit. Aquesta tendència es correspon amb la manca de sanció normativa fins a la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016), que, com hem vist, exclou aquesta ordenació dels registres formals. Aquesta sanció, però, és una descripció ajustada de l'ús que en fan els mallorquins, una descripció avalada pels comentaris paranormatius que hem repassat i també per l'evolució de l'ús que en reflecteix el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*.

GRÀFIC 12. Evolució dels resultats, d'origen balear, de la cerca «ell:P-el:MS|els:P ell:P-m':|me: verb:->» al CTILC (nombre d'ocurrències).

5. CONCLUSIONS

Els tres fenòmens analitzats aquí (l'ús d'*ésser* per a la formació de temps composts, la concordança de participi amb subjecte o objecte, i l'ordre acusatiu-datiu dels pronoms febles quan l'acusatiu és una forma del pronom *el*), descrits com a propis del mallorquí, són fenòmens comparables pel que fa a la tendència a la desaparició. En mesures diferents, tots han quedat fora dels registres formals establerts per la normativa per al conjunt de la llengua: la normativa o bé els situa en l'àmbit dialectal, en la llengua antiga o en registres no formals. No és possible avaluar amb detall si aquesta marginació es deu, precisament, a les sancions normatives rebudes o a la manca de sanció normativa. De manera indicària és possible afirmar en un cas (el de la concordança del participi amb el referent del pronom *en* quan és objecte) que la inclusió en els registres formals que en va fer la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra en va poder estimular un cert reviscolament, un reviscolament que, comptant com ha comptat amb el suport oficial, finalment ha confluit amb les tendències de desaparició dels altres fenòmens estudiats.

És destacable també el sentit de diformisme funcional que reflecteixen els comentaris de gramàtics i texts paranormatius d'origen balear, una certa diàglòssia en termes d'Auer (2005) i que es correspon perfectament amb les observacions sobre la pronúncia (Dols 2022) i la morfologia (Dols 2000) dels mateixos parlars.

BIBLIOGRAFIA

- Alcover Sureda, Antoni Maria (1902), «Qüestions de llengua y literatura catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 1, 209-560.
- Alcover Sureda, Antoni Maria (1908), «Concordança del participi amb el terme d'acció», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 124-128.
- Alcover Sureda, Antoni Maria (1910), «Notes bibliogràfiques», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 6, 9-100.
- Alcover Sureda, Antoni Maria (1916), «Estudis dialectals de sintaxi catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 9, 49-63.
- Alcover Sureda, Antoni Maria (1918), «An els Srs. Diputats del Principat i a tots els amadors de la Llengua Catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 10, 81-61.
- Alcover Sureda, Antoni Maria (1919), «Notes bibliogràfiques», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 10, 355-356.
- Alomar i Canyelles, Antoni Ignasi, Bibiloni Cañellas, Gabriel, Corbera Pou, Jaume i Melià Garí, Joan (1999), *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*, Palma, Consell de Mallorca.
- Alomar i Canyelles, Antoni Ignasi & Melià Garí, Joan (1999), *Proposta de model de llengua per a l'escola de les illes Balears*, Palma, Moll.
- Auer, Peter (2005), «Europe's sociolinguistic unity, or: A typology of European dialect/standard constellations», dins *Perspectives on Variation: Sociolinguistic, Historical, Comparative*, Delbecque, Nicole, van der Auwera, Johan i Geeraerts, Dirk (eds.), Berlín, De Gruyter, pp. 7-42.
- Belletti, Adriana (2006), «(Past-)participle agreement», dins *The Blackwell Companion to Syntax*, Everaert, Martin i van Riemsdijk, Henk (eds.), Maiden, Mass., Wiley-Blackwell, volum 3, pp. 493-521.
- Busquets i Mulet, Jaume (1931), *Curs pràctic d'ortografia i elements de gramàtica*, Palma, Associació per la Cultura de Mallorca.
- Company Vidal, Catalina i Puigròs Rebassa, Maria Antònia (2006), *Llibre d'estil d'IB3*, Palma, Consorci per al Foment de la Llengua Catalana i la Projectió Exterior de la Cultura de les Illes Balears.
- Coromines i Vigneaux, Joan (1956), «Apendix XIV», dins *Gramàtica catalana*, Fabra, Pompeu, Barcelona, Teide, p. 166.
- Cremades Cortiella, Elga i Ramsburg, James (2023), «La vitalitat de la concordança de participi en el català de Mallorca», comunicació presentada al VI Col·loqui Internacional *La lingüística de Pompeu Fabra*, Tarragona.
- Dols, Nicolau (2020), «El concepte d'integritat lingüística i la competència comunicativa. El continuïum dialecte/estàndard a Mallorca», dins *Canvi lingüístic, estandardització i identitat en català / Linguistic Change, Standardization and Identity in Catalan*, Radatz, Hans-Ingo (ed.), Amsterdam, John Benjamins, pp. 1-23.
- Dols, Nicolau (2022), «Hypercorrection as a Symptom of Language Change: Majorcan Catalan Standard Pronunciation», *Languages*, 7(1), 57.
- Fabra i Poch, Pompeu (1908), «Esmena total», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 137-138.
- Fabra i Poch, Pompeu (1912), *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, L'Avenç.

- Fabra i Poch, Pompeu (1933 [1918]), *Gramàtica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Fabra i Poch, Pompeu (1926), *La conjugació dels verbs en català*, Barcelona, Barcino.
- Fabra i Poch, Pompeu (1929), *Compendio de gramàtica catalana*, Barcelona, Librería Catalonia.
- Fabra i Poch, Pompeu (1956), *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide.
- Fabra i Poch, Pompeu (2005-2013), *Obres completes* (a cura de Jordi Mir i Joan Solà), Barcelona, ECSA, Edicions 62, València, Edicions 3i4, Palma, Mallorca, Moll.
- Forteza Cortès, Tomàs (1915), *Gramàtica de la llengua catalana*, Palma, Escuela Tipográfica Provincial.
- Gavarró Algueró, Anna & Fortón, Noemí (2014), «Person features and the acquisition of clitics», dins *Inquiries into Linguistic Theory and Language Acquisition. Papers offered to Adriana Belletti*, Contemori, Carla i Dal Pozzo, Lena (eds.), Siena, CISCL Press, pp. 97-113.
- Grondelaers, Stefan, van Hout, Roeland & van Gent, Paul (2016), «Destandardization is not destandardization. Revising standardness criteria in order to revisit standard language typologies in the Low Countries», *Taal en Tongval*, 68(2), 119-149.
- IEC = Institut d'Estudis Catalans (2016), *Gramàtica de la Llengua Catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Loporcaro, Michele (1998), *Sintassi comparata dell'accordo participiale romanzo*, Torí, Rosenberg & Sellier.
- Moll i Casanovas, Francesc de Borja (1937), *Rudiments de gramàtica normativa per als escriptors balearics*, Palma, Les Illes d'Or.
- Moll i Casanovas, Francesc de Borja (1969), *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*, Palma, Moll.
- Obrador Billons, Bernat (1908), «Del ús dels verbs auxiliars catalans», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 130-135.
- Picó, Neus i Ramon, Magdalena (2005), *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits*, Palma, Consell Insular de Mallorca i Universitat de les Illes Balears.
- Picó Veny, Neus & Ramon, Magdalena (2006), *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits*, Palma, Consell Insular de Menorca & Universitat de les Illes Balears.
- Puig i Sais, Armengol (1908), «En defensa de sa esmena adicional a la conclusió III del ponent», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 136-137.
- Rosselló Ximenes, Joana (2002), «El SV, I: Verb i arguments verbals», dins *Gramàtica del català contemporani*, Solà, Joan, Lloret, Maria-Rosa, Mascaró, Joan i Pérez Saldanya, Manuel, volum 2, Empúries, Barcelona, pp. 1853-1949.
- Salvà i Puig, Sebastià (2018), «La concordança del participi en el català de Mallorca», *Llengua & Literatura*, 28, 53-79.
- Solà i Cortassa, Joan (1973), *Estudis de sintaxi catalana*, 2, Barcelona, Edicions 62.

© Nicolau Dols, 2024.

Llevat que s'hi indiqui el contrari, els continguts d'aquesta revista estan subjectes a la [licència de Creative Commons: Reconeixement 4.0 Internacional](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).